

A RÍTUS ELTŰNÉSE

BYUNG-CHUL HAN

A RÍTUS ELTŰNÉSE

BYUNG-CHUL HAN

A jelen topológiája

TYPOTEX

A mű fordítását a Goethe Intézet támogatta.

A fordítás a következő kiadás alapján készült:
Byung-Chul Han: *Vom Verschwinden der Rituale.*
Eine Topologie der Gegenwart. Ullstein, 2019

© by Ullstein Buchverlage GmbH, Berlin.

Published in 2019 by Ullstein Verlag

Hungarian translation © Csordás Gábor, 2023

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2023

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 237 6

TARTALOM

<i>Előzetes megjegyzés</i>	<i>/ 7</i>
Teljesítménykényszer	/ 9
Hitelességkényszer	/ 27
A lezárás rítusa	/ 39
Ünnep és vallás	/ 51
Játék életre-halálra	/ 64
A történelem vége	/ 75
A jelek birodalma	/ 81
A párviadaltól a drónháborúig	/ 92
A mítosztól a dataizmusig	/ 101
A csábítástól a pornóig	/ 112

ELŐZETES MEGJEGYZÉS

A rítusok a jelen esszében nem valami kívánatosat jelölnek. Inkább kontrasztfóliaként hatnak, amelyen át jelenünk élesebb kontúrokkal mutatkozik. Nostalgia nélkül vázolom fel eltűnésük genealógiáját, amelyet mindazonáltal nem emancipációtörténetként értelmezek. Folyamatában a jelen patológiája, mindenekelőtt a közösség eróziója körvonalazódik. Eközben pedig fontolóra veszek más életformákat, amelyek képesek volnának megszabadítani a társadalmat kollektív nárcizmusától.

TELJESÍTMÉNYKÉNYSZER

A rítusok szimbolikus cselekvések. Egy közösség alapjául szolgáló értékeket és szabályokat hagyományoznak tovább és jelenítenek meg. *Kommunikáció nélküli közösséget* hoznak létre, miközben ma a *közösség nélküli kommunikáció* az uralkodó. A rítus nélkülözhetetlen eleme a *szimbolikus* észlelés. A szimbólum (gör. *szümbolon*) eredetileg a vendégbarátok felismerését biztosító jel volt (*tessera hospitalis*). Valaki kettétört egy agyaglapot, egyik felét megtartotta, és a vendégbarátság jeleként átnyújtotta a másikat. Így a szimbólum az újrafelismerést szolgálta. Ez az ismétlés sajátos formája: „De mi az újrafelismerés? Nem az, hogy valamit ismét látunk. Az újrafelismerések sora nem találkozás sorozata: az újrafelismerés azt jelenti, hogy valamit akként ismerünk fel, amiként már ismerjük. Az emberi »belakás« - a szót Hegeltől kölcsönzöm - voltaképpen a folyamatában áll, hogy az újrafelismerés már elszakadt az első

megismerkedés esetlegességétől, és az ideális szintjére emelkedett. Ezt valamennyien ismerjük. Az újrafelismerésben mindig benne rejlik, hogy most már valószínűbb ismeretünk van annál, amelyre az első találkozás pillanatnyi elfogultságában képesek voltunk. Az újrafelismerés meglátja a mulandóban a maradandót.”¹ A szimbolikus észlelés mint újrafelismerés a maradandót észleli. A világ ezáltal megszabadul esetlegességétől, és valami maradandót tartalmaz. A világ ma nagyon szegény szimbólumokban. Az adatoknak és információknak nincs szimbolikus erejük. Így nem tesznek lehetővé újrafelismerést. A szimbolikus ürességben veszendőbe mennek azok a közösségteremtő képek és metaforák, amelyek stabilizálnák az életet. A tartósság tapasztalata elenyészik. És radikálisan fokozódik az esetlegesség.

A rítusokat a *belakás szimbolikus technikáiként* határozhatjuk meg. A világban-létet *otthon-létté* változtatják. Megbízható helyé teszik a világot. Azt teszik az időben, amit egy lakás a térben. *Lakhatóvá* teszik az időt. Sőt, *hozzáférhetővé* teszik, mint egy házat. Elrendezik, berendezik az időt. Antoine de Saint-Exupéry *Citadella* című regényében a rítust az *idő belakásának technika-*

¹ Hans-Georg Gadamer: *A szép aktualitása*. Budapest, T-Twins, 1994. 73. Ford. Bonyhai Gábor.

kájaként írja le: „És a rítus ugyanaz az időben, mint az otthon a térben. Mert jó, ha az elfolyó idő nem olyasmi számunkra, ami elhasznál és szétmorzsol minket, mint egy marék homokot, hanem mint ami kiteljesít minket. Jó, ha az idő építmény. Így ünnepről ünnepre, évfordulóról évfordulóra, szüretről szüretre haladok, ahogyan gyermekként a tanácsteremből a nyugalom termébe apám ünnepekhez igazodó palotájában, ahol minden lépésnek értelme volt.”² Az időnek ma nincs szilárd szövete. Nem ház, hanem kiszámíthatatlan folyó. Pontszerű jelenek pusztasorozatává bomlik. Rohan. Nincs *megállása*. A rohanó idő nem *lakható*.

A rítusok stabilizálják az életet. Antoine de Saint-Exupéryt követve azt mondhatjuk: *A rítus ugyanaz az életben, mint a dolgok a térben*. Hannah Arendt szerint a *dolgok maradandósága* biztosítja „függetlenségüket az emberek lététől”. A dolgok „feladata az emberi élet stabilizálása”. Objektivitásuk azon alapul, hogy „a természeti lét sodró változásában [...] emberi azonossággal szolgáljanak”, nevezetesen stabilizáló identitással, amely „abból származik, hogy ugyanaz a szék és ugyanaz az asztal áll szemben válto-

² Antoine de Saint-Exupéry: *Die Stadt in der Wüste (Citadelle)*. Berlin, Ullstein, 1996. 26. sk. Eredeti kiadása: *Citadelle*. Paris, Gallimard, 1948.

zatlan megbízhatósággal a napról napra változó emberrel”.³ A dolgok az életet stabilizáló nyugvó pólusok. A rítusok szerepe ugyanez. Azonosságuk, ismétlődésük révén stabilizálják az életet. Tartóssá teszik. A mai termelékenység megfosztja tartósságuktól a dolgokat. Tudatosan lerombolja a maradandót, hogy többet termeljen, több fogyasztást kényszerítsen ki. Az elidőzés viszont a *maradandó* dolgokat részesíti előnyben. Ha a dolgokat csak elhasználjuk és fogyasztjuk, akkor elidőzés nem lehetséges. És ugyanez a termelékenység destabilizálja az életet, amennyiben leépíti azt, ami az *életben maradandó*. Így elpusztítja az *élet tartósságát*, jóllehet meghosszabbítja az életet.

Az okostelefon nem dolog, ahogyan azt Hannah Arendt érti. Pontosan az azonosság hiányzik belőle, ami stabilizálná az életet. Nem is különösen tartós. Különbözik az olyan tárgyaktól, mint egy asztal, amely azonosságot mutat velem szemben. Mediális tartalma, amely figyelmünket minduntalan igénybe veszi, minden, csak nem azonos. Gyors változásai nem engednek *elidőzni*. A benne lakozó nyugtalanság nem-dologgá teszi a készüléket. Kényszeresen nyúlunk utána. Holott a dologból nem származhat kényszer.

³ Hannah Arendt: *Vita activa oder Vom tätigen Leben*. München, Piper, 2002. 163.